

LOHENKALASTAJIEN SUKUA

Oulujokivarren esi-isiäni

Veikko Kärnä

Lohenkalastajien sukua

Kannen kuva: Pyhäkoski.
(Veikko Kärnän kuvakokoelma).

Veikko Kärnä

Lohenkalastajien sukua

Oulujokivarren esi-isiäni

© Veikko Kärnä 2024

Kustantaja: BoD · Books on Demand GmbH, Helsinki, Suomi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-8398-6

Sisällysluettelo

Prologi.....	9
Osa 1: Oulujoki 1500-luvulla.....	17
Lohesta uusi verolähde.....	17
Ius regale – kuninkaallinen oikeus.....	20
Ensimmäiset tunnetut lohenkalastajaesi-isät	24
Perttu Perttunen.....	24
Heikki Heikkilä	26
Lohenkalastus kiristyvän verotuksen kohteena	31
Osa 2: Raivoisat riidat 1600-luvulla	35
Porvarit ja rahvas tukkanuottasilla	35
Author Duwall.....	37
Laivanvarustajia ja virkamiehiä	43
Taneli Nurkka eli Nurcherus	45
Krister Gisselkors	48
Schedingin sopimus	52
Pappien kymmenykset	57
Ericus ja Simon Frosterus	58
Abraham Bång	64
Johannes Messenius.....	75
Suolakauppiaita	81
Esko Piira	82

Rouvasväkeä	88
Brita Granberg.....	88
Katarina Lithman	91
Osa 3: Sotien ja kehityksen 1700-luku	97
Lohen huutokaupattu pyyntioikeus	97
Isonvihan kauhuja	100
Henrik ja Sofia Lithovius.....	101
Uudisasukkaita	106
Matti Puhakka eli Laukka	107
Juho Manninen eli Mäkelä	122
Riitaa kolopuista.....	140
Ruotusotilaita	145
Matti Tallman.....	146
Lauri Vilmi eli Tall	149
Antti Pätzi eli Basun	154
Kuka oli Anna Weld?	156
Pappeja ja talonpoikia.....	171
Isaacus Gisselkors.....	171
Juho Suorsa eli Jurvakainen	173
Ulkomaan kauppaoikeudet	178
Osa 4: Lohenkalastus 1800-luvulla.....	181
Kalastajien kulta-aika	181
Sukuni patoisännät	189

Matti Karhu eli Laukka	189
Simo Pähti eli Keränen.....	197
Simo Keränen eli Kopsa	202
Pykmestari	216
Gabriel ”Kaapo” Hiltunen	216
Säätykiertoa	229
Antti Sipinpoika Granroth eli Kästämä	229
Jaakko ja Anna Kaisa Laukka eli Kärnä.....	236
Antti Kaisanpoika Keinänen.....	260
Simo Juhonpoika Keränen	272
Osa 5: Oulujoen lohipadot 1800-luvulla	295
Merikosken lohipato.....	295
Muhospato	300
Osa 6: Kalastuksen loppuminen 1900-luvulla	307
Tarinoita sukulaisista ja ystävistä	309
Aarne Veikko Kärnä	309
Keränen kerää, Kärnä käärii.....	333
Sukuni viimeiset tarinat.....	352
Juho Kärnä	352
Liisa Kärnä, o.s. Keränen.....	366
Frans Manninen.....	382
Anna Manninen, o.s. Pikkarainen.....	394
Epilogi	403

Kuvaluettelo	407
Arkistolähteet.....	411
Kirjallisuuslähteet.....	413
Viitteet	419

Prologi

Alkusysäys tämän sukukirjan kirjoittamiseen oli minun henkilökohtainen tiedontarpeeni. Halusin selvittää, keitä Oulujokivarren asuttaneet, lohta kalastaneet esi-isäni olivat. Mottonani sukukirjan laatimisen alussa oli laulaja Veikko Lavia mukaillen ”Jokainen esi-isä on tarinan arvoinen”. Pian huomasin, että mottoni toteuttaminen oli mahdotonta. Tietokoneeni sukututkimusohjelmassa oli reilusti yli tuhat tunnettua esi-isää. Heitä oli yksinkertaisesti aivan liikaa. Asiaa harkittuani päädyin siihen, että selvitän, miten eräät esi-isäni täällä Pohjoisessa elivät. Ajatukseni kulkivat niin, että kertomalla yksittäisiä tarinoita esi-isistäni, pystyn ymmärtämään muidenkin esi-isieni kohtaloita.

Viitekehyksenä eklektisesti valitsemieni esi-isien elämäntapa- ja tutkimistieteen tutkimisessa käytin setäni Aarne Kärnän 1920-luvulla tekemää tutkimusta Oulunjoen lohenkalastamisen kehittämisestä historiallisella ajanjaksolla 1500-luvulta aina 1900-luvulle saakka. Aarne Kärnä julkaisi tutkimuksensa Oulunjoen menneistä

kalastajista 1930-luvun alussa,¹ joten hän on tavallaan tämän sukututkimuksen toinen kirjoittaja.

Tutkiessani lohen kalastusta Oulujoella käytin myös Pohjois-Pohjanmaan museon ja Kirjastovirman internet - sivuja Oulun kaupungin ja Oulujoen kalastamisen historiallisen kehityksen kuvailussa.²

Kun Aarne Kärnän tutkimus kertoi esi-isiemme elämästä lohenkalastuksen regulaation kautta, minä puolestani kerron näiden menneiden kalastajaesi-isieni elämästä heidän elämäntarinoidensa muodossa.

Käytettävän aineiston laajuuden takia rajoitin kirjaani sisältyvien esi-isieni määrää esittelemällä kultakin historiallisen ajanjakson vuosisadalta (1500–1900) joitakin esi-isäni. Kunkin tarinan yhteydessä esitän sukupuun, joka kuvaa, mitä sukujohdetta pitkin kyseinen esi-isä on minun esi-isäni.³

Käytin valintakriteerinäni kohdehenkilön yhteyttä loheen ja sen pyydystämiseen Oulujoen vesistön alueella. Valitsin tämän ensisijaisen kriteerin siksi, että olemme Aarnen kanssa lohenkalastajien sukua ja patoisäntien

jälkeläisiä. Sukumme on harjoittanut lohenkalastamista Oulujoella ammoisista ajoista lähtien. Se on meidän ikaikaisen toimeentulomme perusta.

Tarinani kietoutuvat pääasiassa Heikkilän-Keräsen suvun esi-isiini. Heikkilät kalastivat Oulujoella 1500-luvulta 1700-luvulle, muuttivat Kempeleeseen, mistä palasivat Muhokselle Oulujoen varteen 1800-luvun alussa ja muuttivat nimensä Keräseksi. Heikkilät-Keräset muodostavat suvun, joka yhtäjaksoisesti kalasti lohta Oulujoella historiallisella ajanjaksolla 500 vuoden ajan.

Erityisen merkityksellistä lohenkalastaminen oli suvulleni 1800-luvulla, jolloin sukuni miehet toimivat yhtäjaksoisesti pitkiä aikoja Muhospadon patoisäntinä. Tuolla lohenkalastajien kultaisella vuosisadalla sukuni patoisännät johtivat padon jokavuotista rakentamista, valvoivat padolla tapahtunutta lohen pyydystämistä, pidättivät salakalastajia, myivät lohta kotimaisille ja ulkomaalaisille kauppiaille sekä majoittivat näitä vieraita taloissaan. He myös pitivät kirjaa itse kullekin lohenpyyntiyhtiön osakkaalle kuuluvasta tuotosta ja keräsivät niin valtion kuin kirkonkin verotulot.

Lohenpyyntikauden loputtua he järjestivät jokavuotisen padon purkuoperaation. Tuloksekas lohenkalastaminen vaurastutti esi-isiäni ja mahdollisti osalle esi-isistäni koulutuksen, ja sen myötä siirtymisen maaviljelyssäädystä sivistyneistöön.

Toissijainen esi-isien valintakriteeri oli esi-isieni eläminen symbioosissa lohenpyytämisen kanssa. Heihin kuuluvat muun muassa äitini suvun kainuulaiset tervansoutajat, jotka kuljettivat tervaa Ouluun laivanrakentajille ja ulkomaille vietäväksi satojen vuosien ajan. He laskivat tervatuilla jokiveneillään Oulujoen päästä päähän läpi lohenpyytäjien lohipatojen kapeiden väyliä ja koskien. He pysähtyivät jokivarren taloihin myymään tervaa lohenkalastajien veneisiin ja syömään samalla paikallista herkkua, Oulujoen lohta. Kainuun tervansoutajien terva tilkitsi lohiveneiden saumat, suojasi ne laholta, korjasi soutuveneiden kolhut ja auttoi lohenkalastajia lohen pyynnissä.

Jotkut Oulujoen vesistön esi-isäni olivat puolestaan lohen säilyvyydestä huolta pitäneitä suolakauppiaita, jotka kävivät kauppaa Vianmeren karjalaisten

suolanvalmistajien kanssa ja toivat näiden valmistamaa merisuolaa Perämeren lohenkalastajille.

Kun lohi oli pyydetty ja suolattu, vietiin siitä suuri osa ulkomaille ja valtakunnan pääkaupunkiin Tukholmaan ja myöhemmin myös Pietariin. Samalla Oulun ulkomaankauppa kehittyi ja kaupunkiin muutti kauppiasesi-isiämme. Oulun kehittyvää ulkomaanvientiä harjoitettiin puolestaan niillä purjealuksilla, joita rakensivat äitini oululaiset esivanhemmat, pykmestarit.⁴

Lohen pyynti ja sen suolaus, jokiveneiden tervaus sekä laivanrakentaminen ja ulkomaankauppa olivat kautta vuosisatojen keskinäisessä kanssakäymisessä tuoden vaurautta koko Oulujoen vesistön väestölle Hailuodosta Kuhmoon saakka.

Sukuni Oulujokivarren esivanhempiin kuuluvat myös hengellistä sivistystä lohta kalastavalle väestölle tarjonneet papit ja virkamiehet sekä Oulun seudun köyhien torppien sotilaiksi värväytyneet pojat, jotka puolustivat jokivartta vihollisen hyökkäyksiltä. Valtio kustansi heidän palkkansa verottamalla lohenkalastusta

niin, että joka toinen pyydetty lohi piti maksaa veroparselina kruunulle.

Maataloissa asuneet palvelupakon alaisena työskennelleet palvelijat, rengit ja piiat, saivat osan palkastaan lohena, joskus jopa niin paljon, että he kieltäytyivät syömästä lohta. Joissakin tapauksissa vuotuisen työsopimukseen saatettiin palvelijan vaatimuksesta kirjoittaa, että lohta ei saa tarjota yli tietyn määrään, esimerkiksi neljää kertaa enempää viikossa.

Kolmas, setäni Aarnen ja minun lisäksi, tämän sukukirjan laatimiseen osallistunut on isäni Mauno. Hän tutki omia esi-vanhempiaan jo 1970-luvulla. Käytän hyväkseni hänen laatimiaan sukuselvityksiä joidenkin esi-isiemme tarinoiden yhteydessä.

Käytän setäni ja isäni tutkimusten ohella lähteinäni muuta sukututkimuskirjallisuutta ja varhaisia kirjallisia lähteitä. Niihin lukeutuvat oikeuden pöytäkirjat, kirkonkirjojat ja muut viranomaisten asiakirjojat. 1800- ja 1900- lukua koskevat sukutarinani sisältävät omien tutkimusten lisäksi myös sukuni perimätietoon pohjautuvia tarinoita, joista ovat minulle kertoneet

setäni, tätini ja serkkuni, jotka ovat itse nähneet tai saaneet tietää tapahtumista omilta vanhemmiltaan tai muilta sukulaisilta. Olen haastatellut useampia sukulaisiani saadakseni varmuuden siitä, että esittämäni tiedot pitävät paikkansa.

Vaikka voi sanoa, että tämä sukukirja on kolmen Kärnän yhteinen tuotos, kannan kirjassani olevista virheistä vastuun yksin.

Muhoksella, Oulujoen rannalla 30.11.2024

Veikko Kärnä

Lohenkalastajien sukua on sukukirja, joka kertoo Oulujoella asuneen Heikkilän-Keräsen suvun esivanhemmista ja heidän elinympäristöstään 1500-luvulta aina 1900-luvulle. Kirja kuvaa sekä suvun että lohenkalastamisen kehittymistä Keskiajalta lähtien päätyen Oulujoen valjastamiseen sähköntuotantoa varten ja lohenkalastamisen loppumiseen.

BoD

